

ÖĞRETMENLERİN ETİK DAVRANIŞLARI (TEACHERS' ETHICAL BEHAVIOURS)*

Doç. Dr. F. Dilek GÖZÜTOK**

ÖZET

Bu araştırma, öğretmenlerin etik davranışları üzerine odaklanmaktadır. Çalışmada kullanılan etik davranış listesi; "Orta Tennessee'deki Devlet Okulu ve Yöneticilerinin Etik Davranışlara İlişkin Tutumları Üzerine Bir Araştırma"(1986), "Öğretimdeki Etik Çalışmalar"(1997) ve "Sürekli Değişim Gösteren Amerikan Sosyal Sistemindeki Öğretmenlerin Etik Davranışları"(1997) konulu araştırmalar üzerine temellendirilmiştir.

Araştırmanın amaçları:

- a) Öğretmenlerin etik davranışlarını saptamak ve
- b) Türk öğretmenler arasında bu davranışları gösterme oranını belirlemektir.

Araştırmanın örneklem grubunu; öğretmen adayları, ilk ve orta öğretim öğretmenleri, emekli öğretmenler, ilk ve orta öğretim yöneticileri, ilk ve orta öğretim öğrencileri Milli Eğitim Bakanlığı Üst Kademe Personeli, Talim Terbiye Kurulu Üyeleri, Sosyoloji, Psikoloji, Felsefe, İletişim ve Eğitim Bilimleri gibi çeşitli disiplinlerden Akademisyenler ile Eğitim-Sen Üyeleri oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak bir anket formu kullanılmıştır. Veri toplama işlemi, deneklerin etik davranışlara bakış açılarını ve bu etik davranışları gösterme oranlarını belirlemek için yapılmıştır.

---

* The Third International Conference On Teacher Education .Almost 2000: Crises And Challenge in Teacher Education" 'June 27 – July 1 1999 Beit Berl Collage. İsrail, de İngilizce olarak sunulmuştur.

** Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Araştırma bulguları, etik öğretmen davranışlarından hangilerinin gösterildiğini ve bu davranışların gösterilme sıklıklarını ortaya koymaktadır. Bulgular değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Araştırma bulguları, bu konuların hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmen eğitimi programlarının geliştirilmesinde dikkate alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

ABSTRACT

The study focuses on the ethical teacher behaviours in Turkey. The ethic behaviour list in the questionnaire used in the study is based on “A Study of The Attitudes of Public School Teachers and Administrators in Middle Tennessee Concerning Ethical Behaviours” (1986), Ethical Conflicts in Teaching” (1997) and “The Ethical Behaviours of Teachers in an Ever-Changing American Social System” (1997).

The goals of the study were as follows:

- (a) To define teachers' ethical behaviour and
- (b) to determine the rate of such behaviour among Turkish teachers.

The sample of the study includes the following groups; pre-service teachers, basic education and high school teachers, retired teachers, basic education and high school administrators, senior staff of the Ministry of National Education, members of the Board of Education, basic education and high school students, academics from various disciplines such as, sociology, psychology, philosophy, communication and educational sciences, Members of Board of Education. A Survey questionnaire was used to collect the data. The data collection means of the study served to describe the subjects's views on ethical behaviour, and the rate of these ethical behaviour by them.

The findings of the study indicate which of the ethical teacher behaviour are accepted and the frequency of these behaviour. The findings are evaluated and interpreted in terms of (a) each sample group, and (b) statistics.

The findings of the study indicated that these topics must be taken into account in the development of pre-service and in-service teacher training curricula.

Giriş

Ahlak, kültürel değerler ve ideallerle ilgili doğruları, yanlışları ve bunlar doğrultusunda nasıl davranılması gerektiğini belirler. Geniş tabana yayılmış ahlak kavramı nasıl davranılması gerektiğine ilişkin yazılı olmayan standartları içerir. Ahlaksal yargılar gruptan gruba farklılık göstermektedir, hatta değişen zaman ve koşullara bağlı olarak aynı grupta yasaklanmış bir davranışın zaman içinde özendirilen bir davranışa dönüşmesi de olanaklıdır. Etik ise hem daha soyut kavramlara dayalıdır hem de bu soyut kavramlardan ne anlaşılması gerektiğini tanımlamaya çalışır. Ancak meslek etiğine ilişkin ilkelerin evrensel olduğu ve kolaylıkla değişmediği söylenebilir. “Bütün bireyler, işyerinde, toplumda ve karar verme sürecindeki etik değerlerini ve davranışlarını gözden geçirmekle sorumludurlar” (Northcraft ve Neale, 1990: 208). “Etik, bireylerin grupların ya da organizasyonların eylemlerini kuvvetle etkileyen davranış ilkeleridir” (Peach Reddrick, 1986: 3) Etik, bir toplum, bir kültür ya da grubun çeşitli etkilerle kabul görmüş davranış normlarını ifade eder. Etik kuralların açık ve belirli bir alana ilişkin yazılı kuralları içermesi beklenir. Örneğin, sanat etiği, siyaset etiği, tıp etiği, hukuk etiği, eğitim etiği, çevre etiği, biyoetik, medya etiği vb. alanlar için ortak ilkeler söz konusu olmakla birlikte bunlar daha çok kendilerine özgü ilkeleri içerirler. Bu ilkeler, uyması beklenen bireylerin özelliklerine göre değil evrensel kabul gören kavramlara dayalı olarak geliştirilirler. Etik ayrıca adalet, eşitlik ve ödün kavramlarına önemli bir yer verir (Pehlivan, 1998: 8). Russell’a göre etik, bir topluluğun ortak isteklerini bireylere benimsetme girişimidir. Ayrıca etik, bireylerin isteklerinden bazılarını yalnızca kişisel değil, evrensel bir önem verilmesini de gerektirmektedir (Russell, 1993: 159).

Etik çalışmaları, insan davranışlarının “doğruluğunu” ya da “yanlışlığını” değerlendirmede kullanılan standartlarla ilgilenir. “Etiğin benimsenmesinde yer alan soruların bazıları şunlardır: Hangi davranış iyidir?, Hangi davranış istendiktir?, Hangi davranış kayda değerdir?, Hangi davranış kabul görür? Hangi davranış desteklenmelidir?”

Doğru ya da yanlış, kabul edilen ve kabul edilmeyen davranışın hangisi olduğuna ancak bu ve buna benzer sorulara yanıtlar verilerek karar verilebilir” (Peach Reddrick, 1986: 3). Etik çalışmaları sonucunda “iyi”, “istendik”, “kayda değer”, “kabul görür”, “desteklenmesi gereken”, “doğru ya da yanlış”, “kabul edilen ve kabul edilemeyen” davranış standartları belirlenir.

“Bireyin etik kavramının temelini felsefe, kültürleşme, bireysel inançlar ve görüşler oluşturur. Sonuçta etik, düşünce örüntüleri, tutumlar, bireysel ve grup eylemleri ve bireysel yanıtlar yoluyla yorumlanır” (Peach Reddrick, 1986: 14). Bu yorumlardan etik davranışlar dizisi oluşturulur.

“Etik, yanlış ya da doğru olma düşüncesi ile ilgilenir. Doğru ya da yanlış nedir? Pek çoğumuz bu sorunun yanıtını anne ve babalarımızdan, öğretmenlerimizden, dini kuruluşlardan, arkadaşlarımızdan ve saygı duyduğumuz liderlerden öğrenmişizdir. Ancak bu terimin kaynağı nedir, ne anlama gelmektedir?” (Sottile, 1994: 3)

“Etik, Sokrat zamanına dayanan felsefenin bir parçasıdır. Etik, insan davranışının araştırılmasıyla ilgilenir, etik ya da etos ‘karakter’ anlamına gelir. Bu nedenle etikle uğraşan biri, insanların yaptıkları işlerle ve bunları nasıl yaptıklarıyla ilgileniyor demektir.” (White, 1988). İnsanların doğru ya da yanlış yaptıkları işler ve bunları yapma biçimleri yanlış mıdır, doğru mudur? Storm (1989) etiği “birden fazla insanı etkileyen ya da bir insanın karakterini, dolayısıyla değerlerini etkileyen faaliyetleri ve tutumları içeren değer tercihleri olarak tanımlamaktadır. Bu tercihler insana saygı, adalet ve karşılıklılık gibi ilkeler ile zorunluluklar, haklar gibi insan ilişkilerini düzenleyen ahlaki kuralları içerdikleri zaman ahlaki değerleri ya da etik değerleri gösterirler” (Sottile, 1994: 3)

Davranışların etik standartlara uygun olduğu ya da olmadığı toplumun sahip olduğu değerler sisteminden, kültüründen, inançlarından ve normlarından etkilenmektedir. Etik davranışların belirlenmesine, adalet, insan hakları, faydacılık ve bireysellik ilkeleri kaynaklık eder. İnsanla ilgili mesleklerde, uyulması gereken davranış kuralları “meslek etiği” olarak adlandırılabilir. Meslek etiği o meslekteki bireylerin bu kuralları korumada gösterdikleri çaba oranında yaşar ve gelişir. Meslek örgütleri ve o meslek elemanını yetiştiren eğitim kurumları meslek etiği geliştirme ve korumada en az meslek üyeleri kadar sorumludurlar.

Öğretmenin öğrencisinin ahlak yaşamı ile ilgilenmesi, ahlaki duygularını geliştirmesi ve kendi davranışları ile ona örnek olması görüşüne hiç kimse karşı çıkmamaktadır. Bu görüş bir bakıma, birey davranışlarını şekillendirme anlamına gelen, eğitimin kendisinin ahlaki bir etkinlik olmasına dayanır.

Öğretmenlik, davranış değiştirme işgörsü nedeniyle etik bir meslektir ve öğretmen eğitimi programları öğretmen etiğini de kapsamalıdır. “1979 NEA Eğitim Mesleği Etiği Yasasının İlke I, Bölüm 4, 5 ve 8’in de şunlar belirtilmektedir. (4) Öğrenciyi, öğrenme, sağlık ve güvenliklerine tehdit oluşturacak durumlardan korumak için gerekli çaba gösterilecektir.; (5) Öğrenci bilinçli olarak utandırılmayacak, yerilmeyecektir; ve (8) Profesyonel bir amaç olmaksızın ya da yasalar gerektirmedikçe öğrenciyle ilgili olarak derste ya da profesyonel hizmetler verilirken edinilen bilgiler asla açıklanmayacaktır” (Strike, 1992: Sottile, 1994: 5).

ÖĞRETMENLERİN ETİK DAVRANIŞLARI

“Her insanın değerli ve kutsal olduğuna inanan eğitimci, gerçeğin peşinden koşmanın çok önemli olduğunun, mükemmellik için çaba gösterilmesi gerektiğinin ve demokratik ilkelerin beslenip geliştirilmesi gerektiğinin farkındadır. Bu hedeflerin temeli öğrenme ve öğretme özgürlüğünün korunması ve eğitimde fırsat eşitliğinin herkes için güvence altına alınmış olmasıdır. Bu tümceler 1975 NEA temsilciler birliği tarafından kabul edilmiş Eğitim Mesleğinin Etik Yasasının ilk iki tümcesidir .” (Strike, 1992: Sottile, 1994: 3).

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu üstün karakterde insanlardır; zor koşullar altında uzun süreli çalışmaya ve mesleklerinin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirirken pek çok zorluğa göğüs germeye isteklidirler; yetiştirdikleri gençler için iyi davranış modelleri oluştururlar, öğrencilerin çok çalışmasını sağlarlar ve hak ettikleri saygıyı görürler. Ancak etik kavramını bilmeyen, temel etik değerlere bağlı olamayan öğretmenler de vardır. Meslekleri ile ilgili olmayan işlerle uğraşır; sınıflarında güçlerini öğrenciler üzerinde kötü kullanırlar; genellikle belirsiz yorum sorularının arkasına saklanarak kurumsal politikaları net bir şekilde anlamayı ret ederler; kendilerinin ve başkalarının nitelikleri konusunda yanlı söylemlerde bulunurlar; sınıflarının dışındaki yerlerde yerine getirilmesi gereken sorumlulukları ret ederler; yıllar içinde öğrencilerle paylaşacak yeni fikirleri yoktur; iş saatlerine uymazlar; sınıflarına girilmesi gereken saatten daha geç, hırpani bir şekilde ve hazırlıksız olarak girerler; okulun kaynaklarını kendi özel işleri için kullanırlar; görevlerini ihmal ederek kendilerini utanç verici yanlış davranışlara iterler; böylelikle savunmasız ve saf öğrencileri incitirler, meslektaşlarını utandırır ve kurumları için utanç kaynağı olurlar (Burnside, 1996: 3-4). Bu iki öğretmen tipi Türk Eğitim Sistemi içinde de görülmektedir. Ancak hizmet öncesi ve hizmet-içi öğretmen eğitimi yoluyla olumlu özelliklere sahip öğretmen sayısını artırmak, olumsuzları azaltmak amaçlanmalıdır.

Son on yıldır eğitimin ve öğretimin bazı ortak sosyal ve etik değerleri konusunda yapılan çalışmalar bir çok ülkede artmaktadır. Eğitim sürecinin ve öğretmenlerin uluslar arası sosyal ve moral durumları şekillendirmedeki güçlü etkileri, konunun önemini daha da artırmaktadır. Öğretmenlerin toplumları şekillendirmedeki rolü, sosyal ve etik eğitim formasyonu ile donatılmalarını da gerektirmektedir.

Öğretmenlerin meslek etiği öğretmenlik mesleğinin yapısından, öğretmenlerin birbirleriyle ve öğrencileriyle etkileşimlerinden, okulun eğitim atmosferinden, modern toplumun gelişmelerinden ve istemlerinden etkilenir. “Çok sayıda kuramcı ve öğretmen eğitimcisi sınıfların tarafsız ortamlar olamayacağını ve öğretmen-öğrenci ilişkisinin ahlaki bir ilişki olduğu fikrini kabul etmektedir (Joseph ve Efran, 1993:201). Eğitim ve öğretim süreci, belirlenmiş program kapsamının öğrencilere öğretilmesinin ötesinde öğrencilerin

toplumsal ve evrensel değerleri tanımaları, benimsemeleri ve hatta geliştirme yeterliği kazanmalarını da hedefler. Bu geniş kapsam öğretmenlerin de bu kapsam çerçevesinde donatılmasını gerektirmektedir.

“Son yıllarda öğretmen etiği konusuna gösterilen ilginin nedeni profesyonellik olmakla birlikte başka nedenleri de vardır; öğretmen ve öğrenci sayılarında görülen artış, okullarda ve sınıflarda uygulanan kuralların değişmesi, yanlış mesleki davranışlar konusunda bilincin artması, eğitime ana-baba katılımının artması, mesleki etiğin boyutunun ve sorunlarının anlaşılması ve yeni etik çerçevesinin ortaya çıkması bu çalışmaların artmasını sağlayan diğer nedenler olarak sıralanabilir” (Sinchel, 1993: 162).

“Öğretmen adaylarına, gözle görülür etik sorunları çözmek, mesleklerini ve okullarını ilgilendiren ahlaki karışıklıklar üzerinde düşünmek konusunda çok az bilgi verilmektedir (Sottile, 1994: 3). Bu konuda araştırma yapılmak istendiğinde yeterince araştırma ve yayına ulaşamaması bunun kanıtıdır. Ashton (1991) bu özel alanla ilgili literatür ihtiyacının varlığına şu şekilde işaret etmektedir. “Ahlaki sorumluluklarla ilgili ulaşılabilecek literatürün kıtlığı bu konunun göz ardı edildiğinin bir göstergesidir” (Sottile, 1993: 4).

“Öğretmen etiği mesleğin ahlaksal sorumlulukları ile de ilişkilidir. Bu sorumluluklardan ilki öğretmenin toplumdaki misyonu, diğeri ise üzerinde pek fazla durulmayan bir konu olan çocukların haklarından ortaya çıkan sorumluluktur. Dolayısıyla öğretmen etiğinin anlaşılması, çocuk hakları konusunun da araştırılmasını gerektirmektedir (Colnerud, 1994: 634).

Hekimlik, hemşirelik, diş hekimliği, psikologluk ve muhasebecilik mesleklerini kazandıran eğitim programlarında etik konularını içeren etkileşimler bulunmasına karşın toplum davranışlarını yapılandırmadan sorumlu olan öğretmenlik mesleğinin eğitim programlarında böyle bir konu yer almamaktadır. “Tüm yaşam boyunca karşılaşılan mesleklerde – doğum odasındaki ebeden, cenazeyi kaldıran görevliye dek- kabul edilmiş etik kuralları vardır” (Burnside, 1996: 3). Öğretmen etiği konusunda yapılan az sayıda çalışma henüz öğretmen eğitimi programlarına yansiyacak güçte olamamıştır.

“Öğretmen eğitimi programlarında öğretmen etiği konusunda dersler bulunmalıdır. Bu derslerde ya da derste şu an var olan öğretimle, durum çalışmalarıyla, senaryolarla ve etik kurallarının çıkarılmasında kullanılan kuramsal modellerle ilgili etik yasaları üzerinde çalışılmalıdır. Bu dersin hem kuramsal hem de uygulamaya dönük yönleri olmalıdır.” (Sottile, 1994: 7). “Durum çalışmaları ve senaryolar, öğretmen adaylarının uygulamalı eğitiminin bir parçası olmalıdır. Beyler (1991) öğretmenlik eğitimi programında kuram ve uygulamanın

ÖĞRETMENLERİN ETİK DAVRANIŞLARI

birleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Uygulamalı çalışmaların yapılmaması öğretmenlik mesleğine yapılan bir kötülük olacaktır” (Sottile, 1994:8).

“Meslek etik kuralları çalışmaları sonucunda durum çalışmaları ve senaryolar kuramları ortaya çıkmıştır. Kitchener (1984) öğretmenlik mesleğine yönelik olarak genelleştirilebilecek etik bir model geliştirmiştir” (Sottile, 1994: 8). “Bu modelin en alt düzeyinde duygular yoluyla elde edilen bilgiler yer alır. Gerçekler, durumlar ve sıradan ahlaki duygu yardımıyla sezgi düzeyine ulaşılır. Sezgi düzeyinde, anlık yargılar ve hareketler vardır. Bir sonraki düzey eleştirme-değerlendirme düzeyidir. Düşünülerek karar verilmiş yargılar ve değerlendirmeyi içeren bu düzeyde aynı zamanda alternatifler ve sonuçlarda incelenir. Bu düzey üç bölüme ayrılır: Kurallar; ilkeler ve etik kuram; kurallar ve yasalar vb. gibi karar verme sürecinde kullanılır. Otonomi, kötülük düşünmeme, iyilik, adalet ve sadakat gibi ilkeler karar verme sürecinde kullanılır. Son olarak Etik Kuram, bir bakışta kötüyle iyi arasında bir denge kurabilmeye ilgilidir” (Sottile, 1994:8).

“Öğretimde etik tartışmasında özen gösterme konusu da önem taşımaktadır. Öğretilen ve uygulaması yapılan bir kavram olarak ilgi gösterme, etiğe bağlı ve etkin öğretmenleri yetiştirmenin önemli bir parçasıdır. Geleceğin öğretmenlerinin öğrencilerine nasıl özen gösterecekleri ve öğrencilerin de öğretmenlerinin kendilerine özen gösterdiğini hissetmelerini nasıl sağlayacakları konularında bilgilendirilmeye ihtiyaçları vardır (Rogers, 1991; Dempsey, 1991; McLaughlin, 1991). Özen gösteren bir öğretmenden kendisine profesyonel ve ahlaki kurallara göre çeki düzen vermesi beklenir. Sınıfın atmosferi öğrencilere özen gösterildiğini yansıtmalıdır” (Sottile, 1994: 9).

Okul yöneticileri ve öğretmenler, eğitim hizmeti sunma ve kamu görevi sağlama sorumluluğunda olan kamu görevlileridir. Son zamanlarda kamu güveninin yitirildiği, mesleki davranışların sorgulandığı örneklerin arttığı söylenebilir. Bu örnekler okullarda olduğu gibi diğer devlet kurumlarında da rastlanmaktadır. Bu sorgulamanın sonucunda, yurttaşlar ve okul personeli etik konusuna daha özenle bakar hale gelmiştir. Etik, okulda ve okul sistemlerinde yaşamsal bir konudur. Etik davranış, kamu güveninde önemlidir, kamu güvenini destekleyici bir rol üstlenir. Etiğin uygulanması, devletin sunduğu eğitimin etkisini artırır. Bunun tersi de doğrudur. Etiğin uygulanmaması devletin sunduğu eğitimin etkisini azaltmakla birlikte eğitime ve devlete olan güveni de sarsar.

Mesleğin gerektirdiği etik davranış kurallarına uygun davranışlar göstermek ve bu kuralları geliştirmek, beraberinde uygun ortamları da gerektirir. Öğrenciye yansız ve adil davranması istenen bir öğretmenin, meslek yaşamını sürdürdüğü eğitim sisteminin, öğretmene bunu hazırlayıcı ortamlar sunması da gerekir. Okumaz yazmaz oranı yüzde yirmilerde olan, yani, temel bir insan hakkı olan

eğitim hakkının tüm yurttaşlarca kullanılmadığı, bu oranın kadınlarda yüzde otuzlara ulaştığı, yani, eşitliğin sağlanmadığı, hatta bedensel cezanın olağan bir disiplin sağlama yöntemi olarak algılandığı bir eğitim sisteminde “öğretmen etiği” ve öğretmenlerin “etik davranışlar” olarak kabul edilen bu davranışlara “ne düzeyde uygun” davrandıkları bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Özellikle son yıllarda hiçbir mesleki eğitim almamış kişilerin öğretmen olarak eğitim sisteminde görevlendirilmeleri öğretmen etiği konusunun araştırılmasına daha da önem kazandırmıştır.

Yöntem

Çalışmanın iki amacı vardır. İlk amaç, etik durumlar listesinden Talim Terbiye Kurulu üyeleri, MEB üst düzey yöneticileri, ilk ve orta öğretim okul yöneticileri, uzmanlık alanı eğitim olan üniversite öğretim üyeleri, emekli öğretmenler, branş öğretmenleri, sınıf öğretmenleri, rehber öğretmenler, bir meslek örgütü olan Eğitim-Sen yöneticileri öğretmen adayları ve lise öğrencilerinin etik davranışlara verdikleri puanları belirlemektir. İkincisi, bu grupların sunulan etik durumlara yönelik olarak öğretmenlerin davranışlarına ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu amaçlara hizmet üzere her biri 34 madde olan ve iki bölümden oluşan iki anket, sözü edilen gruplardan oluşan 545 deneye uygulanmıştır.

Veri toplamada kullanılan denek sayıları ve konuları Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Verilerin Toplandığı Denekler

DENEKLERİN KONUMU	N	%
Talim Terbiye Kurulu Üyeleri	10	1.8
MEB Üst Düzey Yöneticileri,	36	6.6
İlk ve Orta Öğretim Okul Yöneticileri	36	6.6
Üniversite Öğretim Üyeleri	49	9.0
Emekli Öğretmenler	42	7.7
Branş Öğretmenleri	108	19.8
Sınıf Öğretmenleri	73	13.4
Rehber Öğretmenler	20	3.7
Eğitim-Sen Yöneticileri	10	1.8
Öğretmen Adayları	80	14.7
Lise Öğrencileri	81	14.9
Toplam	545	100.0

ÖĞRETMENLERİN ETİK DAVRANIŞLARI

34'er maddelik iki bölümden oluşan iki anket ile, deneklerin verilen davranışı etik bulma/bulmama dereceleri ve öğretmenlerde bu davranışları gözleme düzeyleri belirlenmiştir.

Sonuçlar

Anketin ilk bölümündeki beş puanlı likert türü bir ölçekle etik duruma ilişkin katılımcıların görüşleri belirlenmek istendi. Ölçek, 1'den 5'e sıralanmıştır (1= Etik, 2= Hemen hemen etik, 3= Biraz etik, 4= Temelde etik değil, 5= Hiç etik değil). Ölçeğin bu bölümüne ilişkin olarak 11 gruptan oluşan 545 deneğin yanıtları Tablo 2'de verilmektedir.

TABLO 2. ETİĞE İLİŞKİN ÖĞRETMEN DAVRANIŞLARININ UYGUNLUK DÜZEYİNE AİT ORTALAMALARI VE SIRALAMADAKİ YERİ (Tüm Gruplar)

ÖĞRETMEN DAVRANIŞI	UYGUNLUK DÜZEYİ	
	$\bar{X}$	Sıra
Okula ait parayı kişisel amaçla kullanma	4.57	1
Öğrencisiyle cinsel yakınlık kurma	4.55	2
Öğrencilerle ilişkilerinde ayırım yapma	4.54	3
Öğrenci değerlendirmede yanlı davranma	4.52	4
Veli, olanaklarını kişisel amaçla kullanma	4.51	5
Küfürlü konuşma	4.50	6
Okula içkili gitme	4.49	7=
Öğrencilerin önünde meslektaşlarını küçük düşürme	4.49	8=
Öğrenciye sevgisiz, saygısız davranma	4.45	9=
Öğrencilerin sırlarını başkalarına anlatma	4.45	10=
Meslektaşlarıyla ilgili dedikodu yapma	4.41	11
Yalan söyleme	4.39	12
Öğrencilerin haklarının çiğnenmesine duyarsız kalma	4.38	13=

F. DİLEK GÖZÜTOK

Öğrencilere fiziksel ceza verme	4.38	14=
Kavga etme	4.37	15
Güvenilmez davranışlar sergileme	4.36	16
Ders süresini özel işlere kullanma	4.34	17
Öğrenciye baskıcı davranma	4.33	18
Okul malzemelerini kişisel amaçla kullanma	4.30	19=
Öğrencilerle laubali ilişkiler kurma	4.30	20=
Kararlarında tutarsız davranma	4.27	21
Derste ideolojik görüşünü yansıtma	4.26	22
Hasta olmadığı halde rapor alma	4.20	23=
Öğretime ilişkin sorunları başkalarına yıkma	4.20	24=
İşinde özensiz olma	4.18	25
Mesleğini sevmediğini gösteren davranışlar sergileme	4.07	26
Kendisini sadece dersten sorumlu tutma	4.03	27
Öğrenci ya da veliden hediye kabul etme	4.00	28
Öğrencilere, velilere bir şeyler satma	3.97	29
Öğrencinin göreceği yerde sigara içme	3.90	30
Yönetmeliklere aykırı davranma	3.79	31
Kahvehaneye gitme	3.76	32=
Öğrencilere fiziksel olmayan ceza verme	3.76	33=
Öğrencisine özel ders verme	3.58	34

Tablo 2’de de görüldüğü gibi etik bulunmayan davranışlar ortalama puan sırasıyla; “Okula ait parayı kişisel amaçla kullanma” (4.57), “Öğrencisiyle cinsel yakınlık kurma” (4.55), “Öğrencilerle ilişkilerinde ayırım yapma” (4.54), “Öğrenci değerlendirmede yanlı davranma” (4.52), “Veli olanaklarını kişisel amaçla kullanma” (4.51), “Küfürlü konuşma” (4.50). Bu altı davranışa ilişkin puan ortalamaları “Hiç etik değil” anlamına gelmektedir. 4.49 ile 3.50 arasında değişen ve “Temelde etik değil” anlamına gelen davranışlar ise ortalama puan sırasıyla: “Okula içkili gitme” (4.49), “Öğrencilerin önünde meslektaşlarını düşük düşürme” (4.49), “Öğrenciye sevgisiz, saygısız davranma” (4.45), “Öğrencilerin sırlarını başkalarına anlatma” (4.45), “Meslektaşları ile ilgili dedikodu yapma” (4.41), “Yalan söyleme” (4.39), “Öğrencilerin haklarının çiğnenmesine duyarsız kalma” (4.38), “Öğrencilere fiziksel ceza verme” (4.38), “Kavga etme” (4.37),

ÖĞRETMENLERİN ETİK DAVRANIŞLARI

“Güvenilmez davranışlar sergileme” (4.36), “Ders süresini özel işinde kullanma” (4.34), “Öğrenciye baskıcı davranma” (4.33), “Okul malzemelerini kişisel amaçla kullanma” (4.30), “Öğrencilerle laubali ilişkiler kurma” (4.30), “Kararlarında tutarsız davranma” (4.27), “Derste ideolojik görüşünü yansıtmama” (4.26), “Hasta olmadığı halde rapor alma” (4.20), “Öğretime ilişkin sorunları başkalarına yıkma” (4.20), “İşinde özensiz olma” (4.18), “Mesleğini sevmediğini gösteren davranışlar sergileme” (4.07), “Kendisini sadece dersten sorumlu tutma” (4.03), “Öğrenci ya da veliden hediye kabul etme” (4.00), “Öğrencilere, velilere bir şeyler satma” (3.97), “Öğrencinin göreceği yerde sigara içme” (3.90), “Yönetmeliklere aykırı davranma” (3.79), “Kahvehaneye gitme” (3.76), “Öğrencilere fiziksel olmayan ceza verme” (3.76), ve “Öğrencisine özel ders verme” (3.58).

Anketin ikinci bölümünde belirlenen etik durumlarda öğretmenlerin nasıl davrandığına ilişkin katılımcıların görüşlerini belirlemek üzere geliştirilen likert türü ölçek kullanılmıştır. Ölçek, 1’den 5’e dek sıralanmıştır (1= Genellikle, 2= Çoğunlukla, 3= Bazen, 4= Nadiren, 5= Asla). Ölçeğin bu bölümüne ilişkin olarak 11 gruptan oluşan 545 deneğin yanıtları Tablo 3’de verilmektedir.

TABLO 3. ETİĞE İLİŞKİN ÖĞRETMEN DAVRANIŞLARININ GÖZLENME DÜZEYİNE AIT ORTALAMALARI VE SIRALAMADAKİ YERİ (Tüm Gruplar)

ÖĞRETMEN DAVRANIŞI	GÖZLENME DÜZEYİ	
	$\bar{X}$	Sıra
Öğrencisiyle cinsel yakınlık kurma	4.35	1
Okula içkili gitme	4.23	2
Okula ait parayı kişisel amaçla kullanma	3.97	3
Öğrencilerin sırlarını başkalarına anlatma	3.79	4
Öğrencilerin önünde meslektaşlarını küçük düşürme	3.72	5
Yönetmeliklere aykırı davranma	3.71	6
Öğrencilere, velilere bir şeyler satma	3.68	7
Kavgaya etme	3.64	8
Veli olanaklarını kişisel amaçla kullanma	3.58	9
Yalan söyleme	3.57	10
Okul malzemelerini kişisel amaçla kullanma	3.56	11
Küfürlü konuşma	3.50	12
Öğrencilerle laubali ilişkiler kurma	3.49	13
Derste ideolojik görüşünü yansıtmama	3.42	14
Öğrencilerle ilişkilerinde ayırım yapma	3.42	15=
Kararlarında tutarsız davranma	3.27	16
Hasta olmadığı halde rapor alma	3.25	17=

Ders süresini özel işlere kullanma	3.25	18=
Güvenilmez davranışlar sergileme	3.24	19
Öğrenci değerlendirmede yanlı davranma	3.20	20
Öğrencilere fiziksel ceza verme	3.15	21
Mesleğini sevmediğini gösteren davranışlar sergileme	3.13	22=
Öğrenciye sevgisiz, saygısız davranma	3.13	23=
Öğrenci ya da veliden hediye kabul etme	3.07	24
Öğrencilere fiziksel olmayan ceza verme	3.05	25
Öğrencilerin haklarının çiğnenmesine duyarsız kalma	3.01	26
Öğrencisine özel ders verme	2.99	27
İşinde özensiz olma	2.96	28
Kahvehaneye gitme	2.91	29
Meslektaşlarıyla ilgili dedikodu yapma	2.89	30
Öğretime ilişkin sorunları başkalarına yıkma	2.77	31
Öğrenciye baskıcı davranma	2.73	32
Öğrencinin göreceği yerde sigara içme	2.68	33
Kendisini sadece dersten sorumlu tutma	2.59	34

Tablo 3’de görüldüğü gibi, belirlenen etik olmayan davranışlar listesindeki hiçbir maddenin puan ortalaması “Asla” anlamına gelen, 4.50 ve üzeri bir değer almamış olması dikkat çekicidir. Sıralanan 34 davranışın tamamına, denekler “Hiç etik değil” ya da “Temelde etik değil” demişlerdir. Ancak öğretmenler asla bu davranışı göstermezler dememişlerdir. Puan ortalamaları 4.49 ile 3.50 arasında değişen ve “Nadiren Gözlenmekte” anlamına gelen davranışlar ortalama puan sırasıyla; “Öğrencisiyle cinsel yakınlık kurma” (4.35), “Okula içkili gitme” (4.23), “Okula ait parayı kişisel amaçla kullanma” (3.97), “Öğrencilerin sırlarını başkalarına anlatma” (3.79), “Öğrencilerin önünde meslektaşlarını küçük düşürme” (3.72), “Yönetmeliklere aykırı davranma” (3.71), “Öğrencilere, velilere bir şeyler satma” (3.68), “Kavga etme” (3.64), “Veli olanaklarını kişisel amaçla kullanma” (3.58), “Yalan söyleme” (3.57), “Okul malzemelerini kişisel amaçla kullanma” (3.56) ve “Küfürlü konuşma” (3.50). Puan ortalamaları 3.49 ve 2.50 arasında değişen ve “Bazen Gözlenmekte” anlamına gelen davranışlar ortalama puan sırasıyla; “Öğrencilerle laubali ilişkiler kurma” (3.49), “Derste ideolojik görüşünü yansıtmaya” (3.42), “Öğrencilerle ilişkilerinde ayırım yapma” (3.42), “Kararlarında tutarsız davranma” (3.27), “Hasta olmadığı halde rapor alma” (3.25), “Ders süresini özel işlere kullanma” (3.25), “Güvenilmez davranışlar sergileme” (3.24), “Öğrenci değerlendirmede yanlı davranma” (3.20), “Öğrencilere fiziksel ceza verme” (3.15), “Mesleğini sevmediğini gösteren davranışlar sergileme” (3.13), “Öğrenciye sevgisiz, saygısız davranma” (3.13), “Öğrenci ya da veliden hediye kabul etme” (3.07), “Öğrencilere fiziksel olmayan ceza verme” (3.05), “Öğrencilerin haklarının çiğnenmesine duyarsız kalma”

ÖĞRETMENLERİN ETİK DAVRANIŞLARI

(3.01), “Öğrencisine özel ders verme”(2.99), “İşinde özensiz olma” (2.96), “Kahvehaneye gitme” (2.91), “Meslektaşları ile ilgili dedikodu yapma” (2.89), “Öğretime ilişkin sorunları başkasına yıkma” (2.77), “Öğrenciye baskıcı davranma” (2.73), “Öğrencinin göreceği yerde sigara içme” (2.68) ve “Kendisini sadece dersten sorumlu tutma” (2.59).

Tablo 4’de etiğe ilişkin davranışların uygunluk ve gözlenme düzeyine ait ortalamaları ve sıraları verilmektedir.

TABLO 4. ETİĞE İLİŞKİN DAVRANIŞLARIN UYGUNLUK VE GÖZLENME DÜZEYİNE AİT ORTALAMALAR VE SIRASI

ÖĞRETMEN DAVRANIŞLARI	UYGUNLUK DÜZEYİ	GÖZLENME DÜZEYİ		
	$\bar{X}$	Sıra	$\bar{X}$	Sıra
1. Güvenilmez davranışlar sergileme	4.36	16	3.24	19
2. Kavga etme	4.37	15	3.64	8
3. Küfürlü konuşma	4.50	6	3.50	12
4. Yalan söyleme	4.39	12	3.57	10
5. Kahvehaneye gitme	3.76	32=	2.91	29
6. Okula içkili gitme	4.49	7	4.23	2
7. Kararlarında tutarsız davranma	4.27	21	3.27	16
8.Hasta olmadığı halde rapor alma	4.20	23	3.25	17=
9. Yönetmeliklere aykırı davranma	3.79	31	3.71	6
10. Mesleğini sevmediğini gösteren davranışlar sergileme	4.07	26	3.13	22=
11. İşinde özensiz olma	4.18	25	2.96	28
12. Veli, olanaklarını kişisel amaçla kullanma	4.51	5	3.58	9
13. Öğrencilere, velilere bir şeyler satma	3.97	29	3.68	7
14. Öğrenci ya da veliden hediye kabul etme	4.00	28	3.07	24
15. Okula ait parayı kişisel amaçla kullanma	4.57	1	3.97	3

F. DİLEK GÖZÜTOK

16. Okul malzemelerini kişisel amaçla kullanma	4.30	19	3.56	11
17. Meslektaşlarıyla ilgili dedikodu yapma	4.41	11	2.89	30
18. Öğrencilerin önünde meslektaşlarını küçük düşürme	4.49	8	3.72	5
19. Öğretime ilişkin sorunları başkalarına yıkma	4.20	24	2.77	31
20. Öğrencilerle laubali ilişkiler kurma	4.30	20	3.49	13
21. Öğrencisine özel ders verme	3.58	34	2.99	27
22. Ders süresini özel işlere kullanma	4.34	17	3.25	18=
23. Öğrencinin göreceği yerde sigara içme	3.90	30	2.68	33
24. Öğrenci değerlendirmede yanlış davranma	4.52	4	3.20	20
25. Öğrenciye sevgisiz, saygısız davranma	4.45	9=	3.13	23=
26. Öğrenciye baskıcı davranma	4.33	18	2.73	32
27. Kendisini sadece dersten sorumlu tutma	4.03	27	2.59	34
28. Derste ideolojik görüşünü yansıtmaya	4.26	22	3.42	14=
29. Öğrencilerin haklarının çiğnenmesine duyarsız kalma	4.38	13=	3.01	26
30. Öğrencilerin sınırlarını başkalarına anlatma	4.45	10=	3.79	4
31. Öğrencisiyle cinsel yakınlık kurma	4.55	2	4.35	1
32. Öğrencilere fiziksel olmayan ceza verme	3.76	33=	3.05	25
33. Öğrencilere fiziksel ceza verme	4.38	14=	3.15	21
34. Öğrencilerle ilişkilerinde ayırım yapma	4.54	3	3.42	15=

ÖĞRETMENLERİN ETİK DAVRANIŞLARI

Tablo 4’de görüldüğü gibi “Hiç Etik Bulunmayan” davranışlar listesinde yer alan; Okula ait parayı kişisel amaçla kullanma; Nadiren gözlenmekte, Öğrencisiyle cinsel yakınlık kurma; Nadiren gözlenmekte, Öğrencilerle ilişkilerinde ayırım yapma; Bazen gözlenmekte, Öğrenci değerlendirmede yanlı davranma; Bazen gözlenmekte, Veli olanaklarını kişisel amaçla kullanma; Nadiren gözlenmekte, Küfürlü konuşma, Nadiren gözlenmektedir.

Gözlenme ortalama puanı en düşük olan yani bazen gözlenen davranışlar ise; Kendisini sadece dersten sorumlu tutma; Temelde etik değil, Öğrencinin göreceği yerde sigara içme; Temelde etik değil, Öğrenciye baskıcı davranma; Temelde etik değil, Öğretime ilişkin sorunları başkasına yıkma; Temelde etik değil, Meslektaşları ile ilgili dedikodu yapma; Temelde etik değil, Kahvehaneye gitme; Temelde etik değil olarak değerlendirilmiştir.

Öğretmenlik meslek etiği kapsamında düşünülen, öğretmenlerin benimseyerek ve geliştirerek uyum sağlamaları gereken davranışlar listesinin tamamının “etik” olarak değerlendirilmemiş olması ilgililerin öğretmenlik meslek etiği konusunda bilgilendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Bu araştırmanın bulguları ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Öneriler

1. Öğretmenlik meslek etiği konusunda daha başka araştırmalar yapılmalıdır.
2. Hizmet öncesi ve hizmet-içi öğretmen eğitimi programlarında meslek etiği konularına kuramsal ve uygulamalı (senaryo ve rol oynama gibi) çalışmalara yer verilmelidir.
3. Öğretmenlik meslek etiği konusunda velilerle birlikte okullar bazında çalışmalar yapılmalıdır.
4. Bu araştırma ile belirlenen davranışlar ve gözlenme düzeyleri dikkate alınarak hazırlanan bir eğitim programı öğretmen ve öğretmen adaylarına uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arslan, A.(1996). **Felsefeye Giriş**. Ankara: Vadi Yayınları
- Ashton, P.T. Editorial.(1991) **Journal of Teacher Education** 42 (3). 162.
- Aurin, K. Maurer, M.(1993) "Forms and Dimensions of Teacher's Professional Ethics – Case Studies in Secondary Schools ", **Journal of Moral Education**, Vol.22, No. 3,
- Barcena, F., Gil. F., Jover, G.(1993) "The Ethical Dimension of Teaching: A review and a proposal", **Journal of Moral Education**, Vol.22, No. 3,
- Beyer, L.E. (1991)"Schooling, Moral Commitment, and the Preparation of Teachers" **Journal of Teacher Education** 42 (3). 205-215 May-June.
- Bull, L. B.(1993) "Ethics in the Preservice Curriculum" **Ethics for Professionals in Education Perspectives for Preparation and Practice**. Teacher College Press.
- Burnside, L. C.(1996) "Emphasis on Ethics in Education" **TCCTA Conference Faculty Leaders** Austin. September 28.
- Colnerud, G. (1997). "Ethical Conflicts in Teaching" **Teaching and Teacher Education**. Vol. 13, No. 6,pp. 627-635.
- Dempsey, V.O. (1991) "Caring and Opportunities for the Professionalization of Teaching". Paper presented at the **Meeting of the American Educational Research Association**. Chicago:
- Joseph, P, B., E. S. (1993) "Moral Choices/ Moral Conflicts: teachers' self-perceptions", **Journal of Moral Education**. Vol.22, No. 3, 1993.
- Grant, G.(1988) **The World We Created at Hamilton High** Cambridge, MAHarvard University Press.
- Mc Laughlin, H. J. (1991)"Reconciling Care and Control: Authority in Classroom Relationships." **Journal of Teacher Education**. 42 (3). 182-195 May-June:1991.
- Northcraft, G. B. Margaret A. N. (1990). **Organisational Behaviour: A Management Challenge** Florida: The Dryden Press,
- Oser, F., Althof, W. (1993) "Trust in Advance: On the professional morality of teachers", **Journal of Moral Education**, Vol.22, No. 3,.
- Peach, L., Reddick, T L. (1986)"A Study of the Attitudes of the Public School Teachers and Administrators in Middle Tennessee Concerning Ethical Behaviours." **Educational Resources Information Center (ERIC)**.
- Pehlivan, İ. (1998). **Yönetmel, Mesleki ve Örgütsel Etik** Ankara: Pegem Yayınları
- Rogers, D. , Webb, J. (1991)"The Ethics of Caring in Teacher Education" **Journal of Teacher Education** 42 (3).173-181. May-June:
- Russel, Bertrand. (1993) **Bilim ve Din** (Çeviren: Hilmi Yavuz). İstanbul: Cem Yayınevi
- Sarason S.B.(1971) **The Culture of the School and the Problem of Change** Boston: Allyn and Bacon.

ÖĞRETMENLERİN ETİK DAVRANIŞLARI

Sinchel, A. B.,(1993) "Ethics Committees and Teacher Ethics" **Ethics for Professionals in Education** Perspectives for Preparation and Practice. Teacher College Press.

Sottile, J, M. Jr. (1994) "Teaching and Ethics" 15. Nov. **To The Educational Resources Information Center (ERIC)**.

Storm, S.M. (1989) The Ethical Dimension of Teaching. In M.C. Reynolds (ED.) **Knowledge Base for the Beginning Teacher**. Pergamon Press: Oxford: Strike, K S. (1992) **The Ethics of Teaching**: New York: . Teacher College Press

Tippins, D J. , Tolsin, K G., Hook, K, (1993)"Ethical Decisions of the Heart of Teaching: Making sense from a constructivist perspective", **Journal of Moral Education**, Vol.22, No.3

White, T.I. (1988) **Right or Wrong – A Brief Guide to Understanding Ethics**. New Jersey: Prentice Hall.